

WWW.UNILIB.RS

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 27.

У НОВОМ САДУ 2. ЈУЛИЈА 1887.

ГОД. III.

† МАРИЈА РАЈКОВИЋКА-ДИМИТРИЈЕВИЋКА,

ГЛУМИЦА.

НА СТРАНУТИЦИ.

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРПСКОГ НАРОДНОГ ЖИВОТА.

НАПИСАО МИЛУТИН ЈАКШИЋ.

(Наставак.)

IV.

М по други пут отишао је Младен Крстин Карлу Брежовском, да се разговара с њим о том несретном процесу, и да га пожури мало. Никад мира души старац-Леонтијиној.

Иде тако Младен, па гледи преда се, удубљен у мисли. Нит се осврће куда, нит мотри на што. Тако се замислио, да је прошао Карлову кућу, па се онда од једаред трже и врати натраг.

Кад по други ред закуца на врата, зачу се изнутра женски глас: „Слободно!“

Он уђе унутра и назове Бога.

Мало се збунио, кад је у соби затекао саму Марију. Она је седела крај прозора и читала нешто, а на столици до ње лежи довршен шав.

Кад је Младен отворио врата, она устаде са столице, — као да се тргла из некаква сна, и приђе му ближе.

„Је ли код куће господар Карл?“ запитала Младен, а и не гледа на Марију, већ му поглед лута по соби.

„Ја мислим, да је у бирту.“

„Е, па онда идем у бирт.“

„Можда ће се скоро вратити. Седите мало и причекајте га. Време је већ да дође.“

Младен седе. Усуди се запитати Марију:

„Шта ви радите?“

„Ето зачитала сам се, па и заборавила на рад. Читам свето писмо. Сва сам се била удубила у њега, па кад сте ви куцнули, тако сам се тргла. Прође ме сву језа... Ох, како је лепо свето писмо. Јесте ли га ви кадгод читали, Младене?“

„Јесам, читао сам нешто“, промуца Младен, па онда устаде да иде, не би ли избегао даљи разговор, јер се бојао, да на њена друга питања не ће знати одговорити. Већ ухватио за кључаницу.

„Сад ће он доћи, тек што није ту. Што хитите тако? Седите мало па причекајте.“

Младен седе, понда му се брзо учини, да није требао сести, и устаде опет, поцрвенивши због те збуњености. Зграби шешир и оде, једва рекавши „збогом.“

Нагло, наглије нег обично упутио се Младен према сеоској крчми. Уз пут помислио у себи: „Гле, она чита свето писмо. Ко би мислио?“ Њему се то учинило тако чудновато.

Идући тако прође и поред цркве. Стари црквенџак лено је отворио њена тешка врата и ушао је,

да одзвони на вечерње. Из цркве се просуо онај пријатни, светињски мирис, који побожну душу тако уздиже.

Младен ту заста, скиде шешир и нехотице погледа на крчму. Учинио му се зазорно, да раднога дана иде у бирт. То не воли његов баба, нити сам то кадгод чини. Успорио кораке, па размишља, хоће ли у бирт или кући, а гледи ђаке, како иду из школе и сви љубе у руку стару попадију, која се у то доба увек нађе на улици. У то наиђе на Карла.

„Од куда ти, Младене?“ запитала Карло.

„Баш од вас.“

„А куда?“

„Пошао сам у бирт, јер сам чуо, да сте у бирту. Рекох, да се разговарамо, ал овако ће још боље бити...“

„Е да,“ рече Карло, „хајдемо баш у бирт. Онде се можемо поред чаше вина на тенане разговарати.“

Шта ће Младен, него хајл.

Уђоше у сеоску крчму.

Тај храм Бахов је голем, какав и приличи — не своме патрону, већ — његовим верним поклонцима (а у Сумраковцу их је леп број). Преко од крчме стоји школа, која би са своје запуштености, низине и тескобе морала бити позната у целом тамишком Банату, да, то јест, нису и све остале транталске школе исте такве. Какав филозоф путник могао би, сравњујући крчму и школу, праведно узвикнути: „Пазите, о Сумраковчани, да вам крчма школу не прогута“. На то би — знам напред — томе мудроме путнику какав још мудрији Сумраковчанин од прилике овако одговорио: „Паметним људима и не треба велика школа“. Тој лепој досеци би се слушаоци тако грохотом насмејали, да би многоме дугме пукло на огрлицу, а надмудрени „Доситеј“ морао би се скупити и тражити глупи свет, ако хоће о школи да им придикује.

Тај Бахов храм, коме је, као што је опште познато из старих приповедака, при стварању света ђаво темељ положио, слави славу своју свецем и недељом, исто, као и права црква. Али радним даном више крчмар дочекује и испраћа својих парохијана, него попа својих у цркви.

Сеоска крчма у пуном смислу одговара свом културном задатку.

Ту прво вино и ракија из неспоразумења често разбијају једно другом главе, оне мудре главе, којима школа не би имала ништа додати.

То је најбоља прилика за сеоске бербере, да, пуштајући крв ил међући пијавице, покажу своју лекарску вештину. Само на тај начин могла се развити сеоска хирургија, којој је најславнији представник био Сима берберин, до готово недостижне висине.

У бирту се даље саветовали вини и невини, поглавари и други главнији људи о општим стварима. Ту се општински рачуни склопе и вином запечате, а у црквеној ил политичној општини тек обичаја ради преко дневног реда пређу. Ту се склапају уговори од сваке руке, ту се претреса све од цара и патријара па до Мише, сеоског боктера. Ту ничу, кад ће да дође избор кнеза, кандидати за кнежевину. Кад је родна година, буде их — слава Богу, — и по седам осам јавних, а још много више њих потајно уздишу за том масном „чести“.

Ако је истина, да је живот најбољи учитељ, онда и то мора стојати, да је крчма најбоља очигледна и пофторна школа. Ту се чаша живота људског највећма пресипа, ту је живот Сумраковачки најживљи и најпоучнији. А некако је канда сама судбина удела, да школски прозори гледе управо у врата од крчме. Штета, што ти прозори нису мало већи и стакло на њима мало чистије! Међу тим и тако добре очи оних старијих гигаваца могу пажљиво посматрати, шта се око крчме дешава. А то је за њих од велике користи. Кад се газда Мита, на прилику, опије, па хоће да сиђе низ степене, он не иде право, него чучне и тако се спусти, па онда не иде средином пута, него се верно држи зида, ценећи сто пута више његову вредност, него онај гибљиви ваздух с обе своје стране. А ако му случајно спадне шешир, не враћа се по њега, тешећи се ваљда у себи, да је боље изгубити и шешир него главу. Из тога и сличних примера могли су Сумраковачки ђаци извући много поуке за свој будући живот.

Младеж је сеоска присвајала у крчми многе племените особине као н. пр. слободу у говору, гинкост у понашању и разбијање глава и чаша. По неком младом Сумраковчанину нарасли баш ту мало дужи покти, па је почео са живином, а свршио у аришту ил под вешалима.

И тако даље, и тако даље . . .

Кад су Карло и Младен ступили у крчму, било је у њој осим Симе берберина, кога овамо чешће довуче жеђ за хирургичким опитима, још неколико такођер жедних Сумраковчана.

Карло и Младен повукоше се у другу собу, у празну, јер су општински поглавари баш имали скупштину, па не беху ту.

Седоше за један мањи сто, и Карло наручи вина.

„Како стојимо са процесом, господар Карл?“ запитана Младен.

„А што ми кажеш: господар Карл? Та, и ја сам човек, као и ти. Зар није тако? Ако су нам аљине неједнаке, ал ми смо једнаки. Сви су људи једнаки.“

Младен погледа управо у очи Карлу, али тако, као да не верује његовим речима. Тада тек примети, да Карлове изражајне очи исто тако проничу у човека, као и очи његове сестре Марије, која му и нехотице чешће пред очи изилази. Само је Карлово лице увело, ситно, као лимун жуто, а са Маријина, облијег и правилнијег, одсева зрак младости и лепоте. Та протува и пробисвет учини се у томе трепутку Младену са свим друкчији и занимљивији.

Куцнуше се и испише паискап.

„Питај, Младене, попу, кад одеш у цркву, јесу ли сви људи једнаки?“

„А шта да га то питам?“ насмехну се Младен.

„Да видиш, шта ће ти одговорити.“

„А којег попу мислиш?“ запитала Младен. С поп-Стевом се газда Леонтија није добро гледао, јер је попа био грабљив човек. Једном прекипило поште-ном татору због неке штете, коју је попа хтео да нанесе цркви, за његова таторства. Та је ствар дошла пред самог владику, па се отуд започе омраза међу поп-Стевом и татором. С младим поп-Милошем није се Младен никад ни разговарао.

„Питај, којег хоћеш. Ал ја знам, шта би ти одговорили.“

„Шта?“

„Одговорили би, да нису.“

„Па, да богме, да нису.“

„Е, ал Христос друкчије учи . . .“

„Све једно. — Донеси, Јанош, вина,“ довикну Младен бирташу.

Обојица зађуташе, а бирташ никако да донесе вина. Ваљда није чуо. Или можда није било приручи вина, те је морао и у подрум и на бунар.

„Сећаш ли се, бога ти, Младене“, започео Карло опет, „како је поп Стева придиков'о на лањског св. Николу?“

„Сећам се“, рече Младен, а румен му прелети преко лица.

„Сећаш ли се, како ти је онда осрамотио бабу. Говори, не знам тамо, о неслози, а овамо мисли браца-Лецу и о њему говори . . . Твој баба поцрвенио, не сме очију да дигне, а газда Никола се раширио у столу, мислиш, да је његова црква, к'о да није он крив, што је дошло до процеса. Е, ал да богме, код њега је поп Стева сваки час, па је ту речи свако-јаких. Знају се они добро.“

Младену као да се сад тек очи отворише. У лицу поцрвени, а у очима му запламти гнев.

„Па и поп Милош хоће о томе често да говори,

www.unika.org црква није за то ту, да се срамоте у њој поштени људи...“

„Истина је,“ помисли Младен, а у себи једва задржава гнев.

„Па знаш, шта сам ја слушао,“ настави Карло тише, примакнувши се ближе Младену, да му поверљиво саопшти некакву тајну. „Говори се, да ваљем Николи у томе процесу и поп Стева иде на руку. За то се они тако често домунђавају. За то попа иде тако често вармеђској господи. Говори им и мити их... Може Никола још добити и процес... Знаш, како је, новац...“

Младену штрецну крв у лице и он страсно преруче руком преко чела, да обрише зној.

„Бирташу, донеси вина,“ љутито викну Младен крчмару.

Крчмар донесе.

„Донеси још!“

Бирташ још донесе.

„Тако. Хајд, сад да пијемо, Карл.“

И Младен оде испражњивати чашу за чашом; а Карло сркне тек по кад кад.

„Пи, Карл, сад ја плаћам. Пи, ал не дај, да онај добије процес, ма ме шта стало. Ишти новаца, колко хоћеш, само не дај, да нас осрамоти. Терај процес, како знаш, само да га добијемо, а виноград нек је твој.“

„Не бој се, Младене.“

„Не дај, брате, Младен ће ти Крстин дати јабуку, какве ти нико није дао,“ говори Младен, ал га је језик по мало почео издавати од пића. „Ми смо браћа“. И он загрли Карла, па се почеше љубити.

На то наиђе од некуд Емил Бркић, пијан, без шешира. Дошао је на свећу.

Тада се поче још већма пити.

Емилу не треба много, да добије вољу, па да лупа чаше. Зграби једну и лупи њом о патос, а чаша се распршти на сто комада.

Карло га због тога нагрди, а онај одмах Карла за косе. Почеше се својски чупати и за час се смоташе у клупче. На то ћипи Младен и зграби Емила, па га хити кроз врата чак у другу собу.

Емил на то покуњи разбијени нос, па се опет врати у друштво. За час се помири с Карлом и загрли се и ижљуби с њим.

Много је вино попио Младен, ал силна је снага у томе кршном телу. Ноге га још не издају.

Кад су Карло и Емил тако били пијани, да су попадали око стола и поспали, узе Младен шешир и оде кући.

Тешком муком погоди врата.

Његова Даница мирно је спавала.

Младен приђе њену кревету и гурне ју сурово.

„Устај,“ вели јој, „стрвино, па ми запали свећу, кад ниси знала на свом месту оставити ћибре. Сад ћу те...“

Она се јадница трже иза сна, ћипи сва бледа из кревета и потражи жигице, па запали свећу.

„Зар ти мене не знаш будна дочекати?“

„Па чекала сам све до отојч... Ал кад сам видила, ... мислила сам, не ћеш ни доћи...“

Младен јој коракну ближе, а она, кад му сагледа кржаве очи, побледи још већма и устукну натраг.

„Још се смеш бранити!“ И он је потеже бити тешком својом руком и чупати је за косу, батрајући се овамо онамо по соби.

Даницу стаде дрека. Пробудише се и деца, те и деца ударише у вриску.

Сав уплахирен скочи чича Леонтије с кревета, и потрчи у синовљу собу, а за њим потече и баба Мила, огрнувши неку ћурдију.

„Шта је то од тебе, Младене?“

С упренашћењем погледа старац на свога сина. Очи му се укрстиле и укочено гледа не зна ни сам куда. Види се, да је пијан.

Даница побегла иза пећке. Као смрт бледа, а рашчупана скупила се на банку и дрхће као прут.

Плану старац силним гневом, па му се коса диже.

„Лези, несрећо пијана! Зар таки да ми изађеш на очи, срам те било! Боље да сам те мртва видио.“

Младен не разуме речи свога оца. Он се од једаред изврте на кревет и на мах заспа.

Грди старац и виче, а Младен на то само равнодушно рече.

Једва га умирише жена и снаха, молећи га да легне. И полегаше опет сви, ал старац не склопи више очију те ноћи.

*

У јутру је рано устао и изишао је на улицу, па је већ чуо, где је Младен пио и с ким.

До подне није ни речи проговорио.

Младен се мало доцније пробудио нег обично, па је одмах отишао у стају, да намири марву.

Са женом се разговарао врло меко и више него обично. Кад год би прешла преко авлије, он има да је по нешто запита. А она се брзо одсрдила и весело му одговара.

Но ипак се Младену савест није умирила. Баби не сме на очи. Осећа, да се љуто осрамотио, јер се сећа свега, што је пијан учинио.

При ручку сви ћуте. Нико се не усуди речи зучнути, већ сви погледају са зебњом у старца. А старац само ћути и гледа преда се.

После ручка позове он Младена у стајаћу собу.

„Ти ме, Младене, јуче осрамоти. Где ти је памет била, те се тако избезуми?...“

Младен ништа не одговори, већ само гледа преда се у земљу.

„Знаш ли ти, море, да у нашој вамилији нико није био бекрија? Па зар ти, ти, Младене, да се проневаљалиш, и да расипаш новац банчећи по биртових у радни дан, кад друга твоја браћа гледе за послом?“

Заћута старац. На његову лицу и у речима му изли се толико забринутости и бола, речи те толико дирнуше Младена, да му покајање растопи сво јогунство. Те речи једнако зује у ушиша Младеновим, док је год старац ћутао.

После дуже почивке он опет поче:

„Знаш ли ти, синко, да за нашу срамоту зна већ

цело село? Ту је, ето, и недеља; а ја јадан како ћу у цркву, пред Бога и међу људе? Образ ће ми изгорети. Ваљда и сам видиш, куд то води, па немој више то да радиш... Шта уради синоћ, Бог те видио! Да ти тучеш жену под бременом, тако красну жену! Еј, Боже, Боже!... Не шали се, синко, среће ти твоје.“

Младен стоји као закован. До ушију поцрвенио од стида. Соба му се окреће. По лицу му се види, да се каје.

„Сад иди, па ради свој посао. Ја знам, да то више не ће бити.“

Младен оде. Од то доба није више узео у уста никаква пића.

(Наставиће се.)

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

(Наставак.)

Х.

Кад се они вратили, био је већ дошао поседник. Сви се дигоше, те пођу Болету у сусрет. И Милица потече с осталима у сретање и у веселом и гласном поздрављању не примети нико, како је узбуђена. То је добро дошло и Корену, да лакше сакрије тиху, неизмерну срећу, која му испуњаваше душу.

Болетовица види, како доктор једва чека, да се може поразговорити с њеним мужем о познатој ствари; с тога оде са Катинком и Милицом у дворац. Господа остану у врту.

„Само кад си већ ту, мили мој! Жељно смо те чекали. А сад се треба добро потпасати!“ рече Храст нагло и ухвати пријатеља под пазухо. Пођу широким стазом, што је сва била посута белим песком. Корен иде за њима.

„О, ти мислиш — рад избора!“ рече Боле отежући.

„А ради чега другог? Избор, избор — њиме се занима сав наш свет.“

„Па шта желиш?“

„Говорити с тобом, посаветовати се, и — агитовати мораш, пријатељу, агитовати. Без агитације нема ништа!“

Доктор је говорио тако ватрено, да није ни приметио необичне Болетове озбиљности и замишљености. И цитат није избацио, што му је иначе увек у обичају.

Корену пак гори још и сад на уснама први пољубац Миличин, те и не обраћа много пажње на разговор; његове мисли блуде другамо.

„Реци ми, како стоје ствари у вароши,“ запитала поседник после кратког ћутања.

„По нас слабо — без тебе!“

Доктор му исприповеда све, што се збило за време његове одсутности: о збору бирача, о капелановим сплеткама, о Медену и његову савезу са чиновницима и о чудном држању средишног одбора. сити звоно!“

„Видиш, пријатељу, за свима тима стоји за леђима влада, немшкитарство и клерикалство. Лепо друштво! Но ми га морамо распршити. То, што се збива, није више словенски, народно; и куд ћемо на послетку доћи, ако будемо слали у сабор такове људе, као што је Меден? Ту ће још и Елза но-

„Мили докторе, ти си узбуђен! Шта те до ђавола тако узбудило? Ту се иште мирна и озбиљна размисљања; јер наш је положај тако озбиљан, рецимо опасан, да треба пазити само на то, шта може бити политично, корисно, те се махнути личних жеља и назора.“

„Не знам, шта мислиш!“

„Sine ira et studio, мили мој! Питање је, да ли је твоја кандидација политично корисна или не? Каже ли нам дисциплинарни ред, да идемо за средишним одбором, или да радимо на своју руку?“

„Средишни одбор није још рекао своју последњу; ми морамо утицати на њ!“

„Рекао је!“

Храст испусти пријатељеву руку и заћута.

Корен пак, заборавив све своје слатке сањарије, плане:

„Када?“

„Јуче је одлучио, да прогласи Медена кандидатуром за нашу варош.“

„Ми му оглашујемо борбу!“ изусте доктор и конципијенат у један мах.

„Ја кажем, да би то било неумесно!“

„Ти то мислиш?“

„Данас сам се разговарао у граду с нашим првацима; и они су ме убедили, да ће бити најбоље, ако ти не кандидујеш. Стрпи се, док се рашчисте наше прилике. Та још си млад!“

„Дакле, и тебе су задобили?“

У тим се речима огледао неки бол.

„Није могуће, господине Боле, да ви збиља тако мислите!“ ускликну Корен.

„На што шала у тако озбиљним стварима? Ја велим, покоримо се дисциплини; то је народна дужност и врлина. Све да оборимо оне, не ћемо користити народној ствари!“

„Та за Бога, шта се тиче средњиног одбора Меден, кад се зна, да је он увек био немикутар, велик противник наш?“ запита Корен љутито.

„Клерикална странка вели, да се више узда у њега, но у нашег пријатеља доктора; а и влади, која нам је сад праведна, — као што сами велите, — био би Меден по вољи.“

„И немикутарима!“ дода Корен. „Сећате ли се још оног забавног вечера код Медена, кад је кортешовао барон Јаблонски?“

„Све је могуће! Ствар је свршена и ја саветујем, да попустимо.“

„Не, не, никад, никад!“ викне Корен.

Храст ћути.

„Дакле, ти не ћеш с нама?“ запита он после кратке почивке.

„Не могу! Везан сам, — дао сам у граду реч.“

„Онда смо побеђени! Сва је борба узалуд!“

„Није, господине докторе!“ рече Корен. „Попустити не смемо! Господа у средњинском одбору хтели би све међу се да поделе; а кад већ морају кога примити у своје коло, примају најмилије такове, — као што је Меден. Тај им не ће ни мутити ни би-стрити, — све ми то знамо. Но треба помишљати и на то, шта ће бити с народом, с нашим народном идејом, ако нас буду заступали мамелуци и користољупци, ако се будемо подавали саможивом апсолутизму старих посланика. Ту морамо пробити тај стари саможиви круг. Нових нам људи треба, и ви морате кандидовати. Право народно новинарство не ће нас оставити на цедилу, а то је велика добит. Па и ако пропаднемо, семе, које ћемо посејати у својој борби, то ће семе изникнути. Ко зна, какав ће по том бити за коју годину наш положај? Ја тврдим, да ће нам расти снага!“

Корен је био сада само одушевљен агитатор. Заборавио је на све, што се данас десило; заборавио, да се противи оцу своје драгане, па ни за тренутак не помисли, да може раздор међу њима постати судбоносан по њега и његову љубав. Опојила га она безобзирна страсна народна свест, што је имају само потлачени народи, а не заборавља је њихова ватрена омладина ни онда, кад њихова борба уђе и у миран и раван пут.

Око поседникових усана заигра саркастичан осмех.

„Мислиш ли, да ћеш постићи нешто особито — по наш народ, — ако одеш на сабор?“ рече он скоро подругљиво. „Ићи ћеш с другима или за другима!“

„Хвала ти, што си тако искрен,“ одговори Храст јетко. „Нисам се надао, да ће и тебе обрлатити. Но сад видим, докле сеже њихова моћ. Видићемо! Желе ли борбе, имаће је!“

„Добро, тако је!“ потврди Корен.

Врате се према двору.

„А шта ће бити у великом већу? Хоће ли пустити и онамо саме Немце?“ запита доктор усиљено, да се примећавало, како хоће да поведе разговор о другом чему.

„Шта још! И тамо ће бити борбе!“

„О, ипак! Кога ће кандидовати наши?“

„Много наших познаника, па — и мене!“

„Тако?“

„С тим су вас задобили?“ умеша се Корен.

Боле побледи од љутине. Окрену се конципијенту, који, сав разјарен, стајаше поред њега.

„Не знам, шта да вам одговорим,“ рече осорно; „но чини ми се, да није нужно. Ви канда немате ни права гласања, па ја не разумем...“

„Молим, дозволите!“ упаде Корен. „Имао ја права или не, вечерас је то све једно. Ја мислим, да има сваки право говора и критике, ко има словенске свести; а ту сам сачувао — чисту и неокажану...“

„Разумем, разумем“, рече поседник мирније. „Али не смете замерати ономе, који има исту свест, па тражи других путева, може бити и примернијих, него што су ваши.“

Корен се подругљиво насмеши. Хтео је оштро да одговори, но већ су дошли до дворца. А кроз отворен прозор на првом спрату разлежу се нујни звуци народне песме.

„О, Милица пева!“ примети Боле и сва тројица стадоше на капији, да слушају.

Милица удара у гласовир и пева неку стару народну песму.

Као да су ти звуци таложили страст и љутину, која је мало пре кипила у срцима ове тројице. Ћутали су, и кад на послетку позва поседник доктора и Корена, пођоше обојица без и једне речи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Но ни горе није могла завладати добра воља. Све је усиљено. И госпође, које су с финим осећајем слутиле неку несугласицу међу господом, настојале су, да доведу разговор на гладак пут. Милица некако плашљиво погледа сад једног сад другог. С Кореном пак није могла говорити, јер седи за сво време поред њене матере. Осећа, да им договор у башти није по вољи. О политици и избору нису повели разговор, а и то је већ сумњиво.

Кад се опростили Храстови и Корен, рукују се Милица и конципијенат.

„Лагу ноћ!“ рече она топло.

Он јој стиште ручицу. А кад га она погледа, учини јој се, као да сева из његових очију поред среће још и нешто врло жалосно.

„Смем ли вам писати?“ запита он шапћући.

Она се зарумени и климну главом у знак да пристаје.

Остали нису на њих ни мотрили.

(Наставиће се.)

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

И ко је након смрти првога деспота српскога, високога Стефана, сина кнеза Лазара, понуђен, коме је наложено и од стране патријарха српскога Ђир Никона и од стране дворских (полажњих) начеоника, да напише „Житије и жиније приснопоминнаго, славоуштаго, благоуствиваго господина деспота Стефана?“ Србин и српски син за то се није нашао, већ се нашао у српској земљи „едини странки трњовскихних страни“ и житије поменуто списа Константин преводник и философ, родом Бугарин а ученик некога Андроника, ученика великога Јефтимија, бугарскога патријарха у Трнову; и у том житију није се Константин философ, као што је то већ први писац „Историје вь кратце о сръбскихх црех“ напоменуо, ограничио на то, да изложи житије деспота Стефана „все по реду; о еговоу възрасту и власти и благоуствию, оудокроткорик и оукрасивь плетеньи и вестиским глаголм, њако великоу сладость и оумизание проумителнимь, већ је и „вса памети достоина написао и ухитрио „вспоминае и тогда царствовавших, где и кон и како, и оубиение моуцино на аллкарин и проуинь“, а то је он зато чинио, што се, као што он сам вели, угледао на писце цароставних књига и летописа у Јерусалиму и у Цариграду, који, пишући житија својих царева, „коувно обръстивних жиниа писалию прядмють множае и пространичье, ѡако да извѣстивье жиније благоуствивимь и светымь господань нашимь сьтворивь.“

И тај Константин философ, родом Бугарин, како и с каквом љубављу само прича о српској земљи, о красоти, плодности и богатству српске земље, „ѡаже вьсѣмь благимь испавьнъ юсть“ и какви су људи у тој српској земљи! „Сочьт оубо — тако карактерише Константин философ, родом Бугарин, Србе доба деспота Стефана — Сочьт оубо моужьствивимь, ѡакоже нимихъ гласъ по вьселеняки не быти.“ Срби су му дакле прво мужаствени, јуначни, да им у том нема равних у свету. „Србин јунак па до века!“

„Сочьт же и вь послоушьное благоутрѣбни, ѡакоже по вьселеняки подобни не имети; иѡеже потреба, скорн вь послоушание, кьсин же вь глаголанье, иѡеже ли убо сьпротивно, скорн вь отвѣту вьсакому вьпрашаюшту, вьоружени оружиа десьнимь и шочьни.“

Друга је врлина Србинова, што је *ислушан*, да му и у том нема у свету пара. И где је потреба, Србин радо слуша и неће се вајкати или што рећи, но запита ли ко и захтева ли ко што, што је Србину противно, одмах ће одговорити и погледати на своје оружје и с десна и с лева.

„Сочьт же у истотоу телесною прѣвьсходеште нимихъ ѡзъмь и лъгкою и скьталоу крькию.“ Константин философ, родом Бугарин, каже ти, Србине брате и српски сине, трећу врлину твојих старих Срба доба деспота Стефана: да су чисто-том телесном надмашали друге народе и да је у њиховим жилама текла лака и светла крв.

„Кь синь же и милостивн и друголюбивн — и ако је ко осиромашно међу њима, сви су му други свесрдно помагали. И мислиш ли ти, данашњи Србине и српски сине, да је за деспота Стефана син с родитељима својима за трпезу седао и с њима заједно кусао? Ако тако мислиш, вараш се, јер Константин философ, родом Бугарин, изречно каже, да син није с родитељима за једну трпезу седао, већ је „ѡакоже рабь“ предстојао — и не тьнуо вь богатнихъ синь видимо вьше — додаје философ — ит и вь гроуѣвнихъ и вь последьнихъ ништеть.“ Обичају том српском дивно се и сам Константин, родом Бугарин, и дивећи се том обичају српском пита даље Константин: „Где же вь нихъ исповаше се иѡеже озловити отца своего или матерь?“ И одмах сам одговара на питање то: „вь истиноу ѡакоже, иь по Христѣ исплениение законоу, другь другь болше себе твореште уствию, господа нарицаште от крькеноу главою. Просто рећи — тако завршује Константин философ, родом Бугарин, девету скрајеглавизну житија Сте-

фановог, у којој је главизни описан карактер српски — *вѣса изредна снмъ (Људима у српској земљи) соутъ, проухъ же по Павлоу: ѣлика уѣстна, и ѣлика говѣнна, и ѣлика избрана, и вѣсакъ създанию обрѣсти ѣсть, паче же любве, ѣже глава ѣсть вѣсакон добродѣтели.*

Погледај и познај себе, брате Србине и српски сине, у том огледалу, које ти из прве половине XV. века пружа Константин философ, родом Бугарин!

А кад ти стане у 51-ој крајеглавизни Београд, твој *српски* Вѣльградъ «*величайшии градъ и краснѣйшии и Синою подобе се и яко седморокъ къ истиноу*» описивати тај философ Константин, родом Бугарин, а ти читајући тај опис чисто да се занесеш, као што је и њему самом, ако и философу, при погледу на град ум стао и перо застало те је покликнути морао: «*и вѣто довольнъ ѣсть писаниемъ изрешти, ѣлика положенна и видѣнна и доброты, ѣлика же зѣда и инальскъ многинъ же живоуштинъ вѣноуѣрнъ и вѣноуѣдоу людни.*» При читању тога Константиновог описа мал' да не помислиш, да је он знао и паметовао још, да се Београд негда звао «*бугарски* Београд» (*Alba bulgarica.*)

И напоследку, да није Константин философ, родом *Бугарин*, већ да је какав други Данило «*рожденне и вѣспитанне срѣпскыи земле*» списао живот деспота Стефана, би ли знао, поносни Србине и српски сине, ко је био и како се звао Родоначеоник твоје српске господе а наиме, да је Ликиније мучитељ, далматински господин, био родом Србин, и да је он од Константије, сестре цара великога Константина а кѣри Консте зеленога (Хлора), родио сина Бела-Уроша, а Бело-Урош родио Тјехомиља, а Тјехомиљ светога Симеуна или ти Стефана Немању?

Признај, ако ти и тешко пада признати то, да не би знао, а незнајући то, чим би се могао поносити ти?

И кад ми се већ прохтело запиткивати тебе, брате Србине и српски сине, да те још запитам, а запитавши те да те подсетим на нешто. Је си ли имао кад у рукама књигу, којој је име: «*Знамѣнїи или Орѣжїи Илѣрїескихъ изобразенїе*» и да ли си опазио у тој књизи не само белеге свију српских земаља и белег укупне царевине српске и у средини образ цара Степана на коњу витезу, већ и образе твојих краљева и царева, и твојих светитеља и светих од првога Стефана Немање, *цара* српскога, нареченога Симеон, до св. Георгија «*иже пострада от Селима*» и до «*св. Стефана Шкрїлановиѣ*»? Ако си имао у рукама и ако си добро разгледао књигу ту, знаћеш, да је белеге и образе те «*нацертано Христофоръ Жефаровїихъ илѣрїко расїанскїи обци Зографъ*»; али тешко да си запамтио још и то, да је тај Ристофор Жефаровић био управ «*Рекниѣтель отѣчѣства Болгарскаго*» и само «*Любитѣль царства Илѣрїескаго*», једном речи, да је и он био родом *Бугарин*.

И још нешто. «*Житїе скатыхъ серѣпскихъ просвѣтитѣлей Симеона и Слѣвы, синсаноѣ Дометїаномъ Героношахомъ Хиландарскимъ, сокращенно же и оуѣчено Кирїиломъ Живковнѣмъ, епископомъ павлѣвнѣмъ, печатано въ Киѣвнѣ 1794.*» А знаш ли, Србине и српски сине, у ком се месту и у ком пределу родио тај сократитељ и очиститељ и *први* издатељ Доментијановога (?) живота св. Саве нашег? Он је «*рожденъ въ Протѣ въ предѣлѣ Болгарїи, 1730. лѣта*» — и он је дакле био родом *Бугарин*.

За Јована Рајића, историјографа нашег нећу ни да те питам, јер знам да знаш за онај запис или ти „*перїодъ*“ у историји «*разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгаровъ и т. д.*» у ком запису он сам каже: «*Сочинена Исторїа сіа трѣдани Юлиан Раѣа Серѣпина Карловѣаннѣа въ Новомъ Садѣ 1768. год.*; но не знам, да ли што поближе знаш о роду историјографа нашег а наиме да ли ти је, Србине брате и српски сине, познато оно родословије Рајићево, у ком он каже: «*Отац мой Раѣа родисл в' Видинѣ 1699.*» — «*Домъ Радослава Јанковнѣа напаче Раѣа Кидиѣа.*» «*А Юлиѣн Раѣахъ первенеѣъ смїи матере родихсѣ л. 1726. 11. Нов.*» Јоаннѣ првенеѣа матере своје а син *Раје* Видимлије није се дакле прозвао Рајић, као што је митрополит Стратимировић мислио, по учитељу и добротвору свом, већ по свом оцу *Раји*, родом из Видина. Митрополит онај карловачки од 1769—1773. назвао би каткад у љутини Јована Рајића, првог богослова нашег, татарчѣтом и калмуком; а да ли га је он тако у љутини својој називао, што му је оца, сам родом из Карловаца, познавао и знао, каквога је порекла био он, ја не знам, а није баш тако ни потребно, да се и то зна, кад се већ зна, где му се отац Радослав или Раја Јанковић родио. «*Исторїа разныхъ славенскихъ народовъ, наипаче Болгаровъ, Хорватовъ и Сербовъ, из тѣмъ заѣвѣнїа издана и ко съѣтъ исторїескїи проиѣзѣденїа Юлиномъ Раѣахъ*» пише у насловном листу Рајићево историје. Дакле Јован Рајић, син Раје *Видинѣа*, творац — то је омиљен израз другога творца Панте Срећковића — творац је и твоје историје, Србине сине, јер он је ту твоју историју из таме заборава на светлост историчку изнео и произвео; и пошто та Рајићева Историја има четири тома, то се тиме канонизовало и то, да свака права историја свију Срба не сме нити више нити мање изнети већ четири тома. *Покојни Данило Медаковић*, који је ту Рајићеву историју пред собом имао, кад је своју писао, знао је за ту установу те је и он своју историју српског народа издао у четири тома (управ у четири *свеске*, јер том, ако ће с правом да се назове том, мора имати бар 350 и још неколико страна, што Медаковићево свеске, ако се добро опо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

мињем, немају). То је још боље знао присноживотни г. Панта у Београду те се и он покорио преданију и ограничио на освештани преданијем број томова; а како му је тешко на срце падало, кад му је васколики и од толико година купљени материјал у четири тома сабијао и само из пијетета према установљеном за историјографе српске односно бугаро-српске, броју сабијати морао, то он зна, а нас се та срдачна болезан Пантина ни најмање не тиче — и тим мање тиче се она нас, пошто се још не пита и не испитује, каквог је рода и порекла други по Рајићу творац, дакле управо обновитељ или рестауратор српске повеснице или правије „бугарске и срп-

ске историје“, г. Панта син *Славков* родом из Крчмара? (дољних ли или горњих, то не знам), већ се само случајно запитало, ко је пореклом био наш први историјограф Јован Рајић, и одговарајући на то питање нашло се, да је он био „Сербинџ Карловчанинџ“ али отац његов Раја или Радослав Јанковић да се родио год. 1699. у бугарском Видину и отуд пребегао у Срем и станио се у Карловцима и ту родио сина Србина, потоњег историјографа, који је год. 1768., кад је још био у капуцу, сачинио историју славенских народов, *најичаче Болгаров*, Хорватов и Сербовџ, која је историја тек 1794. почела на свет излазити.

(Наставиће се.)

УСПОМЕНА НА ПОКОЈНОГ ПРИЈАТЕЉА.

ОД МИШЕ ДИМИТРИЈЕВИЋА.

IX.

Заиста га је било милина видети, онако срећна у породичном а задовољна у приватном животу његовом, па још осим тога слободна од свију јавних обзира и предрасуда. Са политичним одношајима био је на чисто, са те стране није ништа ишчекивао. У књижевном животу био је већ у правој колосеку. Првенчад су му прешла преко позорнице, и то са успехом. Био је у јеку свога књижевнога рада. Обрађивао је већ ствари са извесном сигурношћу, а пуштао их је и на позорницу без почетничке грознице.

Често смо бивали заједно, и он ми се у тадањем његовом расположењу јако допадао. Почео се већ интересовати и за политичне ствари. Кад је био први избор заступника на земаљски сабор у Шајкашкој, и кад је вођа српске народне слободоумне странке Миша Крстић, пратећи изабраног заступника, др. Л. Костића, у оном одушевљењу напрасно издану, покренуло се једно коло родољуба из Новог Сада на тај укуп у Тител. Те врсте овације, и такав остентативан пијетет били су у очима конзервативног елемента свагда зазорни. Коста је негда и о томе рачуна водио, али сада није имао више обзира. Он се у оваквим приликама није дао више управљати ладним разумом, већ је ишао слободно за нагоном срца свога. Осећао је чисто неку потребу, да и он ода пошту изненадно умрлом народном борцу. Нас двоје ћемо ићи заједно на колима. Били смо сами на целој путу од Новог Сада до Титела, и сутрадан натраг. Ноћ, што је између тога била, била је скоро непреспавана. И ту смо ноћ за-

једно провели. Ту је било и сувише прилике, да се сити наразговарамо. Био је то последњи пут, да смо овако дуго били у озбиљном разговору. Ту се износили и с једне и с друге стране замишљаји и планови, саопштавала се предузећа, једном речи претресала се и наша, и народна будућност на дугачко и на широко.

Али све то није дуго трајало. Сви ти лепо замишљаји, сви ти узношљиви планови били су врло кратка века.

Крај зиме г. 1874. био је кобан по живот Косте Трифковића. Било је то крајем фебруара или почетком марта 1874., кад је једног лепог, весело проведеног вечера назебао. То вече провео је у најпријатнијем друштву. Било је ту његових личних пријатеља, већином пак били су чланови срп. нар. позоришне дружине, — јер дружина је ту зиму у Н. Саду провела, а он се са глумцима радо забављао.

Услед назеба навуче грозницу на себе, која га одмах за собу привеже. А међутим наступило је било и неко ладно и влажно време, те грозница, која га се наврзла, не хтеде попустити. У то време посећивао сам га сваки дан. Од како се знам, имао сам према болесницима неког нарочитог сажаљења, те сам им радо одлазио, а било је кад и кад, да треба да му и по штогод из нашег званичног живота саопштим. Тако смо по неки час ћеретајући провели. Он још није ствар своје болести озбиљно узимао, а није тако ни изгледало.

Али грозница није попустила, већ се отегла. Наступило је било већ и пролеће. Ствар је већ сад добила озбиљан вид. Околина његова била је забринута. Лекари му саветоваху, да оде у

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ишлу, и он их послуша. Али време је било нестално, већином кишовито. Осим тога она велика руља и гунгула од гостију, онај управо варошки живот вређао га је, јер му није пружао онога мира, који је његово раздражено, болесно стање тражило и захтевало.

Бављење у Ишлу прошло је без икаквих повољних последица, и он се усред лета врати, врло незадовољан са успехом свога пута и лечења.

Сад му лекари саветоваху, да оде у Фрушку Гору, с оне стране планине, и препоручише му Ириг. Био је ту само кратко време. Место, дабогме, није удешено за болесника. Није имао никакве угодности. Ако је било лепо, онда му је шетња по прашним путевима и по запари и омари без оне вештачки удешене ладовине, што је купатила пружају, управо досадна била. Ако је падала киша, био је ограничен на просту једну собу. Друштва пак није никако ни имао. У оваквим околностима није могао дуго издржати, те напусти Ириг и оде својим рођацима у Руму. Овде се нешто боље осећао, али што се тиче угодности за лечење, ту није било разлике између Ирига и Руме. С тога и цело ово бављење у Срему није трајало дуже од три недеље дана.

Вратио се у Нови Сад, да ту крај лета проведе, а на јесен ће у Напуљ, — тако је био удешен план.

Званичних послова није се никако прихватио, већ се шетао, читао, забављао у друштву, — тако је проводио време. По свему пак видело се, да јако побољшава. Није био више ни расположен. Био је већином раздражљив и зловољан. Тако је провео крај лета и почетак јесени.

Кад је дубља јесен наступила, оде у Напуљ. Пратила га је и супруга. Но и на југу нису баш зиме пријатне. И ако клима није оштра, али оне силне кише и сувише су досадне. А ко зна, какав је Напуљ са његовим прљезом у оваквим климама, на тога не ће нигда наићи она сентиментална жеља, да види Напуљ, па ма одмах и умрљо. И Коста се није добро осећао у Напуљу. Непрестане кише припомогле су само, да му се бољетица на горе развијала. Кад је већ дубоко у зиму ушао, осети, да му је рђаво, и зажели кући. То је било пред Божић.

Нови Сад у оно доба није имао железнице. Лађе пак зими нису пловиле. Морао је путовати преко Кикинде. Од Кикинде ишао је ко-

лима. Био је баш први дан Божића, кад је требао у вече да стигне у Нови Сад. Али га на новосадском хатару стигне неприлика, и он мораде ту ноћ на једном простом салашу преноћити.

Дошао је дома изнурен, једва је могао од пута себи доћи, и од тога доба није више ни изилазио на улицу, премда је већину тога времена провео на ногама.

Предвиђао је, да ће умрети. Пријатељи, који му одлажаху, међу којима сам и ја био, храбрише га. Но он је од прилике знао, колико му те утехе важе.

У почетку је још нешто радио. Ту је написао за »Јавор« још и приповетку »Млетачке тавнице«. То му је био последњи књижевни рад.

За то време родила му се кћерка, која је само неколико дана живела. Кад је умрла, и кад сам му с тога своје жаљење изјавио, рече: »Отишла је, сиротица, да покаже пут своме оцу.«

На неколико дана пред смрт седео је сам у соби за столом на дивану. У тој самоћи од дуга времена играо се с ножићем. Резао је и парао по столу, и у тој игри изреже надгробни камен са жалосном врбом а на камен уреже ова штампана слова: »Овде лежи Коста Трифковић.«

Нису се била навршила ни два месеца дана од доласка његовог из Италије, и он мораде прекинути борбу живота. Умрљо је у среду, 19. фебруара по нашем календару.

Знајући, да ће умрети, расположио је и наредио све своје приватне ствари. Па мислио је том приликом и на своје књижевне радове. Пописао их је све и поређао, те тај списак даде на неколико дана пред смрт своме пријатељу Тоши Недељковићу, кад га је овај посетно, са жељом, да му се после смрти дела уједно издаду. Тај списак лежи у овај мах пред-а-мном. То му је ваљда последњи рукопис. У том рукопису није му рука више поуздана, али се у њима могу још његове црте распознавати.

Ево тога списка, или боље садржаја његових целокупних дела, онако, како их је он на том листићу поређао:

Предговор.

Биографија.

А. Д р а м а т с к а д е л а.

1. Веселе игре.

а) *Француско-ируски рат.*

б) *Чески гат.*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

- в) Школски надзорник
 г) Избирачица.
 д) Љубавно писмо.

II. Слика из живота, драмолет.

- а) Младост Досит. Обрадовића.
 б) На бадњи дан.

B. Приповетке.

- а) Суђено.
 б) Иванчин гроб.
 в) Мљетачке тавнице.

V. К р и т и к е.

α) На јаван морал.

- а) Онда је што друго.
 б) Фрише фире.

β) Позориште.

1. Записници ђаволови.
2. Париски кочијаш.
3. Париска сиротиња.
4. Записници ђаволови. Јовановић као гост.
5. Тамница.
6. Кућна кавица дра Фауста.
7. Циганин.
8. Присни пријатељи.

Као што се види, у овоме списку нема »Миле« ни »Пола вина, пола воде«, које су одмах после његове смрти у »Позоришту« штампане. Он их није држао за вредне, да се у ред других послова уврсте и штампају.

Драматска дела штампана су у листу »Позоришту« и у »Зборнику позоришних дела«. Од приповедака штампана је приповетка »Суђено« у подлиску »Заставе« бр. 15. и 16. од г. 1872., а »Иванчин гроб« и »Мљетачке тавнице« у »Јавору«. Од критика на јаван морал штампана је прва у подлиску »Заставе« бр. 144. од г. 1871., друга пак (»Фрише фире«) у подлиску »Заставе« бр. 147. од г. 1873. и у листу »Позоришту«, бр. 52. од исте године. Критике на позоришне представе штампане су све у листу »Позоришту«.

Што још имаде заосталога у рукопису, то су сами одломци без књижевне вредности.

После смрти покојникове искупили смо се били на пријатељски договор. Ту је Недељковић саопштио жељу Костину, и ствар буде поверена једноме одбору од тројице, али изведена није ни до данас.

Већ су дванаест година дана, како Косту Трифковића црна, хладна земља покрива, а његових списа немамо још уједно прибраних.

Штета је по књижевност, што овога нема, а грехота је, да је последња скромна жеља тако уваженог књижевника толико дуго неиспуњена.

Но ја ти се, драги пријатељу, заричем, да ћу, макар ја један, око тога настојати.

ЖЕНСКИ КАРАКТЕРИ У ПОЈЕЗИЈИ ЛАЗЕ КОСТИЋА.

ОД МИЛАНА САВИЋА.

(Наставак.)

Преварили би се они, који би Далилу држали за обичну блудницу. Њојзи није »Љубав« средство, не, њојзи је љубав цел, управо, начело, и кад љуби, она се одаје свим жаром своје неизмерне страсти. Да, у њојзи је љубавна страст дошла до врхунца, и она нема више никаквих обзира ни према себи, ни према другима. Новац и злато су јој ништавила, и она је дошла већ до тог степена, да је презрела и сав мушки род, осим Самсона. А шта љуби она у Самсона? Његово благо не, јер он је сиромашак, ако је и »судија« Израјилџана. Али она љуби у њега оно, што на послетку свака жена у човека љуби: мушку снагу и мушку одважност. А Самсон је био у своје доба најјачи човек! И тако силан човек, и тако страсна жена — штета би била, да се нису нашли.

О, како су знали филишћански кнежеви оценити уплив тако страсне љубави!

„Ком не досади мржња до сада,
 том љубав нек је смртна досада.“

Но они се преварише у Далили, која је у љубави као таквој уживала.

Али — и ту сад избија њена страсна нарав — она је Самсона могла љубити, док је био — Самсон; чим то није више био, у њојзи је охладнела љубав. Та шта је она и знали радити са немоћним и ослабљеним човеком; она, која је у позитивности мушкој видела једину срећу своју! И као што га је пре силно љубила, тако га је после мрзила и презирала. Онога је нестало, што је у њега волела, зар је онда чудо, што га је таква жена и напустила?

С друге стране пак нуди јој се аскалонски престо и као муж млади кнез. Њојзи је већ некад тај кнез упао у очи, кад се из ненада појавио, те јој се причинио као бог Дагон главом. Морао је дакле

ипак бити човек на очима; свакако виђенији од — онемоћеног Самсона.

Но она није могла знати, да је Самсон дошао к себи, и да му се повратила дивска снага: онај врисак издаје је, кад у Астаротином храму виде Самсона у пуној мушкој лепоти и снази. Али катастрофа, која на брзо наиђе, не даде јој, да много премишља: храм се сјурва

„И на злато и на свилу,
и на песме од весеља,
на Самсона и Далилу
и на клетву њихних жеља.“

Лаза Костић је са свим друкче приказао Далилу, него што је знамо из светог писма. Отуда нам је позната или као обична суложница, којој је љубав средство, и која подлеже миту, јер изриком вели кнежевима, да јој донесу дара, ако хоће, да им Самсона изда.

Лаза Костић је дакле слободно употребио гатку из светог писма, и обрадио је песнички, досуђујући Далили ипак неку племенитост, барем искреност. Он хтеде да прикаже *праву* жену, у пуној страсти својој, којој је *прави* човек једини кумир, ком се клања. Она за друге обвезе и обзире не зна, нити хоће да зна. Престане ли *тај* човек бити и на даље *прави* човек, она га напушта, као што се то обично ради и са другим отрцаним и утамањеним предметом. Та *војзи* није *он* више ни за шта, *војзи*, којој је стварна љубав једино начело на свету.

Па како уме та Далила да љуби! Цео источни жар спојен, не, збијен је у загрљају њеном, тако, да га у онај мах чисто и није било по осталом истоку. Што је стварне женске љубави и безобзирне оданости, то је песник улио у ту Далилу. У својој појевији има он још страсних жена, али ни једна није љубав дотерала до тог суперлатива, до ког је Далила. Бар је у нечем достигла потпуност, и то „нешто“ није баш ни тако — ништа.

*

Видели сте за цело, кад мува улети у паучину, тамо се отима и копрца, да се избави, али се тим наглим трзањем још већма и јаче уплеће у мрежу; видели сте, како јој се паук промишљено ближи, најпре је гледи, за тим новим замкама умотава и на послетку се наклати на њу, онаку скучену и сапутану, те јој лагано сиса крв, док јој не извуче и последњу кап, и како је онда, кад се већ науживао и наситио ње, исплете и из паучине избади.

Е тако је и са лепом Анком у „Прељубници“, која упаде у мрежу Мратину, и ту пропаде. Шта ли се не учини „у заносу једног трена“?!

Да су то прилике данашње, и да се то десило у каквој европској држави, можда још у великој вароши, ми бисмо видели, како Анка на тој клиза-

вој стази све већма пада, док не би на послетку дошла у коју јавну кућу, где би се буквално, десило „да је храни, ко је жели!“

Јер она — увек разумемо *исту* Анку — не би имала довољно одважности, да учини одсудан корак, који би је или сачувао већ од првог греха, или пак тај грех осветио, те од даље пропасти отргаво.

Па ни при околностима, које нам се цртају у песми, не би се мењао њен живот. Она би из игумнових руку дошла у намесникове, па онда у руке каквог другог калуђера, па звонара, чобана, пудара, док не би скапала где на ђубрету, да се није указао поп Миле, и — целој овој комбинацији пре-секао нит.

То је судба пасивне нарави.

У осталом, и поп Миле је био најиван, кад је своју лепу жену наменио калуђерској охрани, дао, човек, купус кози, да га чува.

Шта је знала сиротица и радити? Међ кошцима је голуб пропао; међ вуцима нема јагњету места. Калуђер, жељан загрљаја, а Анка тако лепа! Та за-нео би се сваки, баш сваки.

Њезин се чин не да оправдати, али се даје схватити и појмити. Та она је слаба жена, а калуђер уме тако, тако да жели и да моли!

Па и да није био Мрата баш, био би који други чувар њен, јер прилике и околности свагда су своднице, које с најбољим успехом раде, а Анка је тако лепа!

Како жали Мрату! Већ само тај осећај у Анкиним грудима био је моћан посредник, који је игумна лепој али слабој Анци најбоље препоручио и у његову корист говорио. А Миле је тако далеко, а Мрата тако несретан, а Анка је тако, тако — жена!

Сећам се приче: Богаташ неки закључавао је своје благо. Слуга га запита, што закључава све, та он (слуга) није лопов. Закључавам за то, одговори богаташ, да не будеш лопов.

И за иста, тешко је оном, не дотаћи се нечега, што нема. А калуђер нема жене, а Анка је тако лепа...

Што је Мрата после ишао и даље, те Мила издао Турцима а „гуслара“ хтео отровати, то је просто доследност првог злочина, јер на једном се никад не остаје.

Анка је постала прељубница, а управо не зна ни сама како. Била је занесена, опијена, а кад је опет дошла к себи, било је већ доцкан да премишља и да се спрема на отпор. Она је пала у невиности, али је ипак пала, и то, да се не може више дићи, а таква створења обично су најблагодарнији материјал за проституцију. Бар свака прича, да је тако — почела.

Карактер Анкин лежи у некарактерности. Она

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBS.BS

Љуби Мила, а овамо се одаје Мрати, и одлази у собу намесникову. Она се ледуја овамо онамо, дели своје једино благо, као бунован распикућа, и не мислећи и не знајући управо, да на овом свету ни-

шта није вечно. Што се она доцније окомила на Мрату, то је срдња мамурног човека, који грди и друштво и вино, али себе не, и опет за то не може да ублажи штрецање своје главе. (Свршиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ.

TUGOMILKE. Pjesme Tugomila. Zagreb, troškom autora, 1887.

Под именом „Тугомила“ крије се хрватски песник, који у последње доба изађе на глас као ретко који од браће његове in Musis. Њега држе Хрвати за свога најдаровитијег лиричара, који ипак још није спевао најлепшу песму своју. Мислимо *Августа Харамбашића*.

Колико је оно мишљење оправдано, показаше се већ у току времена. Та Харамбашић је још млад човек, и поједине збирке његових песама толико су исто значајне тачке у песничком развоју његовом. Особина правога песника показује се и истиче се до душе и у младо доба; али до завршнога заључка не може се доћи све дотле, док му индивидуалност не добије стална изражаја. А то бива свагда тек у доцнијем добу. Оно се може говорити о бујности или нежности, о способности или дару, о полету или смишљености; али све су то тек изливни тренутнога утицаја његових песничких производа. У колико се пак на основи таквих тренутака може и сме изрећи пресуда, која везује, остављамо да важе време, тај лагани али поуздани чињеник у развоју свега, што је природно.

Не мислимо ми овде посумњати у песнички дар Харамбашићев — ми смо у своје време подигли и глас свој у обрану му — али хоћемо да се држимо правде, те да оставимо да песме *непосредно* утичу на нас, а не *иосредно* и то тек са патријотских елемената у њих. Јер ми смо уверени, да се велики успех Харамбашићеве појезије може у многим приписати баш тим елементима. Но наш је песник издао и збирку љубавних песама. У тим песмама је главна суштина нежна, љубавна струја, само што се и кроз њих снажно провлачи патријотски елемент, те нам тако иначе умиљату богињу љубави приказује наоружану и намргођену. Па ни ова збирка није чиста од тог патријотског елемента — као да је права суштина *сваке* појезије тек само патријотско осећање и ништа више. По нашем је мишљењу то пак велика мана а уједно и недостатак у разноврсности фантазије и осећања.

Па онда, још једно својство Харамбашићеве појезије задржава нас, да слепо пристанемо уз општу хвалу. То својство његове појезије — особито у овој збирци — управо је својство целе хрватске лирике — до скорашњег доба. Старији хрватски лирици — с малим изузетком — ушли су у неки манир, који се само из њихове неспособности може тумачити. Гдекоји од њих установили су и читаву школу, те кроз многе године хрватског „песниковања“ провлачило се неприродно ачење, симулирано осећање, неуместан патос, које је све пак свачем пре слично, само не правој појезији. Да још и таква проза у стиховима може одушевити, тумачимо себи тако, да је и то одушевљење — неприродно.

Да ми имамо право, доказаће нам Харамбашић главом.

Његово прво ступање на песничком пољу проузроковало је у свима хрватским срцима праву револуцију. Осетило се, да нов ветар дува, који добротворно свежи ваздух а уједно и разгања учмалу паучину досадашње „појезије“. Хрватски листови су одахнули и „осана“ викали новој појави — и не мислећи можда, да тиме најсилнији шамар дају досадашњим „појетама“ својим. А тај поздрав новој појави био је у многим оправдан, јер Харамбашић је ударио новим путем, ударио у нову жицу а суштина његових песама била је природа и појезија.

Што се Харамбашић доцније удалио од првог, сјајног полета свог, лежи — по нашем мишљењу — у превеликој продуктивности његовој, у форсираном певању једном истом предмету и у нееманциповању од гдекојих предрасуда и замишљених тенденција. Та песников је цео свет, и ако му кроз појезију не удара врло снажним билом оно, што је опште човечанско, изгубиће му се на брзо важност и постаће манастирска реликвија, која се тек у извесне дане износи на јавност а после опет покрије и затрпа плаштом заборавности. А муза Харамбашићева за службује бољу судбу.

*

Што нам у „Тугомилкама“ пада у очи, то је нека једностраност поред све нежности и природног осећања. Та једностраност не иде на рачун песничке

способности, колико — бар тако изгледа — на рачун оскудице у животворној машти. Песме су лепе али немају садржаја, или, да се јасније изразим, садржај једне песме појављује се скоро и у свакој другој, само му је накит друкчи. Управо се једна те једна замисао изражава на један те један начин; с тога нема разноврсности, и тако влада над целином сува монотонија.

Ми верујемо, да се песнику — у главном — прерано преминуло чедо појављује онако, како га памти из млађаног доба свог. Али временом добија та слика са свим друге облике, и ми се чудимо, да ти облици нису силније утицали на песника, те да је онда под *њиховим* упливом стварао песме. Те би онда морале друкче изгледати него ове што су, и онда би на читаоце од елементарнијег уплива биле. Та читалац узме песме да чита са врло мешовитим, управо неутралним осећајима, па ако му песник не нуди своје осећање у разним акордима, ако не скида сваковрсне боје са сликарске палете, ако га час не осветли, час не осени, онда нек се и не нада, да

ће читаоца убедити, да ће му своје осећање накаламити и у њега сродну жицу пробудити.

И још један елеменат, који је са директног уплива на читаоца важан, пропустио је песник увести у песме своје. Тај елеменат је *конкретност*. Песник нас води једнако по апстрактним приликама, те нас тако умара, пажњу нам расејава и појимање отештава. А то треба сваки песник да избегава, јер тиме, што се предмет доводи ближе појимању, утиче се и на осећање — а ту лежи тајна песниковог упливисања.

Е, то је — по нашем мишљењу — једини али и велики недостатак у „Тугомилкама“. А тог се може Харамбашкић, поред свог иначе красног песничког капитала, отрести, те би тако и последњи притисак „старе“ школе скинуо са себе, и смело за својим генијем полетно небу под облаке.

Омање мане нећу да наведем, јер могу са гледишта српског језика бити мане, са гледишта хрватскога пак не.

Милан Савић.

Л И С Т А К.

НЕКОЛИКО СТАРИНСКИХ ЗАПИСА И НАТПИСА.

ИСПИСАО ВЛАДИМИР КРАСИЋ.

I. У епархијској библијотеци Пакрачкој има књига *Маргарит*, на којој пише с почетка оздо на листовима ово:

„Сію кнѣгъ глаголемію Маргаритъ подароваю азъ Годинкинъ Михаиловиуъ Сзархъ Пожаревкаукинъ господинъ Павла Пенадовичуу Арх. и М. и генералномъ Сзархъ и наместникъ мнѣ во Хрїстѣ господинъ братъ старешемъ за любовь и за мой вѣчни споменъ лета Господня 1735. марта 18-го въ Белградѣ.“

II. На књизи Беседе Јована Златоуста од 1524, у истој библијотеци, има овај запис:

„Сиа скатаа кнѣга глаголемаа Бесѣде цѣркве храма свате преподобне матере нашеа Параскеки, при державѣ преосвященнишемъ і високодостоиннишемъ господинъ Павла Пенадовичуъ (митрополиту) славяносръскомъ і при преосвященнишемъ и словеснишемъ господинъ Іосифу Столиковичу, пракославномъ епископу Костанинскомъ, Зринопольскомъ и Сѣверинскомъ, цѣлаго генералата караджинскаго; и при здѣшнемъ пароху іерею кур Петру Калжевичу. Ізвннх е за 3 жвта двката и три марнаша ѿ монаха Гока изъ (манастира) Скете Ане, ѿ иприсозданиа з.с.з.в., а ѿ рожд. Хрїстова 1754 мѣсеца октовра 30.“

Кирил Живковић, владика пакрачко-славонски, пише на првом листу те књиге године 1789. ово:

„Кзнихъ за 13 ф. 30 кр. с променомъ Синодальныхъ Проведен.“

За тим мало ниже наставља овако:

„Понже перевод сѣа кнѣги Грекомъ ѿ греуескаго діалекта на славенскїи преведенъ по греуескимъ окончанїемъ и слогомъ и не добро силъ и разумъ славенскаго изыка имзнимъ, и не токмо простынимъ, но и ученїимъ весма темень и неразумителенъ ѿкрѣтѣтѣа, кнѣи ради сицевыа, да Грекъ лзуше ѿ славенскаго на греуескїи изыкъ, а Славанинъ ѿ греуескаго на славенскїи исикише и кразумителнише ѿ уздаго на свои сконствени переводити можеть. Того ради взяхъ еа во епископїю, да ученїиши могъть лзуше разсвѣдавати и развѣкати. И въ тон навѣкъ да изостанеть и хранитѣа в ползу възвннхъ епископомъ.“

На трећем листу, дуж ивице, има ово забележено:

„Сиа кнѣга Бесѣде Юана Златовостога глаголемаа, храма св. Петке или Параскеке подгорауке, компание гздовлауке и генералне караджинске естѣ была и преименѣа со Синодальнимъ повуенїемъ.“

III. Још има једна књига у реченој библијотеци, по имену „Поуѣненїе“ с овим записом:

„Сію кнѣгъ писанїемъ: Поуѣненїе калахиское ѿ старцаго и покаго двкѣта акторовъ собранїа, вѣни и ѿздоло потписати ѿ благоговнн. іереа кур Јодина пароха бир-

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

банскога 1765-го гола 22 дне, предь лицемъ господина брата и сослужителя и егѡ кур Спирідона Попонкуа, пароха уаковаукога.

Єгоже взин недостонни ієрен Стефанъ Јоаннокуъ, парохъ уаковауки.

IV. Кад сам био 1885. у Будиму, видио сам у здању српске школе, у дворани, где се држе општинске седнице, на зиду у оквиру слику пређашње српске православне цркве будимске, а под њом овај натпис:

„Ко има сватга жикоуалниа троици оца и сина и сватгао духа, создаса изнова сен сватын храмъ сватгао великомзученика Димитрија, иже прежде бившии создати къ лѣте 1607-мо, при Леополдѣ цесарѣ рѣискомъ, и при Арсеніи Черноевнуъ, патриарсѣ закона греускаго. Ниш же пакы на ново созда се сен сватын храмъ, при державѣ са краљевскаго величества Марѣи Фереѣин и при нашемъ патриарсѣ Арсеніи четвертом, при епископѣ епархіалномъ Василіи Димитріевнуъ и при оцѣ протопопѣ Несторѣ Живковнуъ, съ прохныи скащеници здѣшныи, и при господарѣ вироу Петрѣ Димчуъ, взино съ тамауници и съ прохныи ктитори православныи хрѣстіани жители вѣднискіа краљевскіа вароши Табани. Къ лѣто 1742, маја 1-гъ.

Оскатиса храмъ сен Сомествыа сватгао духа, иждивеніемъ православныи хрѣстіанъ вѣднискыи, при Францишцѣ первом, рѣисткѣ императорѣ и при свирзѣ егѡ госпожи императрици Марѣи Фереѣин, при господи митрополитѣ Павлѣ Пенадокицѣ, свареннодѣлствіемъ же господина Діонісіа Новалковнуа, епискона вѣднискаго. При господи протопрескутерѣ Дионіи Јосифовнуъ и господарѣ вироу Петрѣ Димчуъ. П ѿ

тоат научатса горѣ надъ напертоу слѣжба совершкати, къ слазѣ и усть великомзученика Димитриа къ лѣто 1751-коє, юніа 3-гѡ дне, на памать сватгао мзученика Авксиліана. Сіа словеса есѣ из на на таблѣ какарной и положено оу фидламентѣ церковній.

Списаса сіє илснаменованіе настояніемъ господара вироа вѣднискаго Петра Несторовнуа, урезѣ Михаїла ѿ Сокодокнуа молера, къ лѣто 1773-тоє мѣсеца декемвриа 6. дне.

V. Близу манастира Ораховице, у цркви села Дреновца, која је некад била манастирска, чита се на јужнимъ дверима овај натпис:

„Ко слазѣ сватга единосвѣтна, животкорациа и неразѣвныа троици оца и сина и сватгао духа. К царство восточное Єлисаветы Петровны; на западѣ же Марѣи Фереѣин, ко время егѡ м. г. г. є Софроніа Іоаннокуа; при честномъ оцѣ ігзиентѣ Азентіи. Мноу многогрѣшныи Василіемъ ѿ Мала Росіи. Совершиса сѣи иконостасѣ къ лѣто ѿ рождества Хрѣстова .а.ж.и.и (1758).“

VI. У епархијској хранионици у Пакрацу нашао сам један омофор владике Кирила Живковића; тај омофор има на комадићу кадиве овај натпис извезен златном жицом:

„Омофорѣи прѣоскѣщеннаго господина Мазима Несторовнуа, православнаго архиереа себншкаго, хоршавскаго, вершаукаго, логожваго, паланаукаго. Клоуѣ, Кр. и Кра. и проу.“

VII. Епитрахиль један, у истој хранионици, од године 1749. има на дну ово извезено:

„Константинъ Калиновнуъ оцѣ єзархѣ, и провинциалѣ Стѣсѣѣ, к дарѣ приложи.“

КОВЧЕЖИЋ.

УЗ НАШУ СЛИКУ.

Зимус смо у 3. броју „Стражилова“ јавили пошт. читаоцима тужни глас, да је у најлепшем цвету живота свога а у пуној бујности свога делања са света отишла Марија Рајковићка-Димитријевићка. Уверени смо, да се сав овоострани свет наш живо и са захвалношћу сећа те дичне уметнице, уметнице, која је ванредним својим даром уз јединствену марљивост и савесност много и много пријатних часова дала публици српској те се знала толико умилити, да је свугде, камогод долази наша народна позоришна дружина, била општа љубимица. Знајући, да ћемо читаоце „Стражилова“ тим обрадовати, приказујемо им данас лик Рајковићкии, а том приликом хћемо у кратким потезима и овде да прибележимо њен лени и успешни рад код нашег народног позоришта. Покојна је Рајковићка пред нашу српску публику први пут ступила 2. Априла 1877. у улози Анѣлије у „Девојачком завету“ грофа Фредра. Уредник овог листа, који ју је знао још са Загребске позорице, на коју је године 1874. први

пут ступила као сироче Барица у Розеновом „Проводацији“ (у Хрвата се тај комад зове „Враћни посредник“ а оригиналу му је наслов „Kanonenfutter“), — којом је приликом дегажованом својом игром и невезаним кретањем тамошњу публику одједаред за се задобила, — поздравно ју је у 6. бр. „Позоришта“ год. 1877. овако: Госпођа Рајковићка, која је у улози Анѣлије први пут као гост ступила пред овдашњу публику, врло је сретно инаугурисала почетак свог делања код нашег позоришта. Све је квалификује за најивну љубавницу раг excellence: сва појава, а нарочито орган јој. Игра јој је природна, неусиљена. Управа нашег позоришта добро би учинила, кад би госпођу Рајковићку за члана народног позоришта ангажовала, нарочито за најивне улоге.“ После тог првог лепог успеха ишао је све лепши за лепшим, тако да јој је публика и критика сваком приликом признавала ванредну способност за приказивање природних, најивних девојана. Те ликове износила је она пред публику умиљато и неодолливо. По осам тога приказивала је Рајковићка и сери-

жине и трагичне улоге и свагда је и са тим улогама код публике наилазила на најлепше признање. Критика се додуше у том погледу разилазила. Један јој је део и у тој струци безусловно дао палму а други јој је одрицао јачину и снажност афекта, који се иште за трагичне улоге. Но и тај други део зацело мора по души признати, да је Рајковићка и у тим улогама свагда засведочавала обилан фонд уметничке снаге, а одушевљење, којим се сваког свог задатка лађала, кадро је било искрено признање и поштовање задобити и у најпретензивнијих критичара. Пуних седам година била је Рајковићка мал те не најврснији и најсавеснији члан наше народне позоришне дружине, а на раду јој уметничком пратила ју је свугде највећа симпатија и оданост српске публике. И после преране смрти љубљеног нашег Саве Рајковића остала је Рајковићка верна српској позорници и тек је године 1884. на ласкав позив управе Загребског народног казалишта отишла онамо, где је уз свог другог војна, данас такођер врсног и опште признатог члана позоришне наше дружине, Михаила Димитријевића, живила за своју драгу уметност. На већу жалост и тугу своју а и свију сиљних поштовача Рајковићкиних мораде јој војно после кратког срећног и пресрећног брака на гробу заплакати:

Љубав, вера, нада,
Срећа ваших дана
Усред жића млада
Ту је законана!

Нека је вечито признање, слава и хвала незаборављеној нашој уметници!

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Изашла је 150. књига Летописа Матице Српске (1887. свеска друга). У тој је књизи настављена и довршена справа Мите Нешковића „Змај Јован Јовановић као педагог“. Започет је на челу књизи чланак проф. Ђ. Магарашевића: „Борђе Магарашевић, српски књижевник, оснивач и први уредник „Српског Летописа“; уз тај је чланак додан и лик тога старог књижевника нашег. Од И. Руварца има три прилога за српску повест и то: 1. О археологији Срба или иначе званих Тибала, 2. О архипиекопацији Пећкој и 3. Српски родослов (Из Пајевијена „Живота цара Уроша“. Штампана је даље у тој свесци награђена шаљива игра Мите Калића „Преки лек“, која је на позорници имала врло леп успех, па песма Драгутина Ј. Илијћа „Полажајник“, затим приповетке из српског горњокрајишког живота „Сабљу или девојку“ од Сретена Данчића. Саопштен је затим по одлуци

књижевног одељења преглед беседа, које се од године 1869. па све до ове држале у свечаним седницама о св. Сави; ту је регистровано, где је која беседа штампана. У целости је изнесена беседа А. Хаџића о прослави педесетгодишњице књижевног рада Јована Суботића 1884. У „Гласнику из српског и словенског света“ реч је о стогодишњој прослави дана смрти Јосифа Руђера Бошковића у Срба и Хрвата. „Читуља“ доноси опроштајну реч Борђу Рајковићу, коју је лане на опелу његову изговорио А. Хаџић. На крају су као обично изводи из записника књижевног одељења и одбора. Овде је један састанак књижевног одбора и један књижевног одељења. Први је био 8. Марта а други 30. Априла 1886. Од важнијих оцена које су ту саопштене, спомињемо оцену дра Милана Јовановића-Батута на Калићев „Преки лек“ и оцену проте Бороте на „Вечити календар“ и „Хронологију црквену“ Милутина Ратковића.

— 155. свесци Народне библиотеке браће Јовановића садржај је Јована Стерије Поповића „Лажа и паралажа“.

— Константин Хеллер написао је књигу „Немачки апостол Бонифације и словенски апостоли Ђирил и Методије, историјско срањење.“ Дело је то угледало света накладом Х. Доминикуса у Прагу.

— На енглеском универзитету Кембриџу решио је савет са 71 против 65 гласова, да и за женске ђаке уведе академијске називе, т. ј. да могу бити магистри, доктори и т. д.

— Артур Лајст превео је на немачки многе песме ђурђијанских песника, и написао је уз превод и повесницу ђурђијанског песничтва. Дело је издао Вилхелм Фридрих у Лајпцигу.

— Славни француски роман „La dame aux camélias“ од Александра Дима-а сина, који је на српски превео књижевник наш Марко Цар, излази сад у дивот-издању накладом „maison Quantin“-а у Паризу, и то приликом своје 40-годишњице. Сам писац је написао нов предговор а накладништво није жалило трошка, да дело и по спољашњем облику заиста криво буде. Осим десет засебних слика почеће свака глава с илустрацијом, све резане у бакру. Цена је 50 франака (30 форината.)

— Карло Абел, негда берлински дописник „Times“-а, издао је „Увод у мисирско-семитско-индо-европски речник корена“. Дело стоји 60 фор., ако је и само једна књига.

— Од Спиридона Гопчевића изашла је на немачком језику књига „Прилози к новијој ратној повесници балканског полуострва.“ Наклада Елишер, Лајпциг. Цена 2 ф. 70 н.

— У Швајцарској излазе 692 новине; од тих 79 сваки дан.

Овим бројем почиње трећа четврт нашега листа. — Молимо поштов. претплатнике, којима је претплата истекла, да исту обнове.

АДМИНИСТРАЦИЈА „СТРАЖИЛОВА“.

САДРЖАЈ: На странцутици. (Наставак.) — Агитатор. (Наставак.) — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Успомена на покојног пријатеља. (Свршетак.) — Женски карактери у појезији Лазе Костића. (Наставак.) — Књижевност. Tugomilke. Pjesme Tugomila. Оцена Милана Савића. — Листак. Неколико старинских записа и натписа. Исписао Владимир Красић. — Ковчежић. Уз нашу слику. († Марија Рајковићка-Димитријевићка.) — Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожика у Београду.